

HET AANSPREKEN VAN EEN COLLEGA

Een betere school

U doet uw werk met meer plezier als u elkaar op school kunt aanspreken op gedrag. U kropt ergernissen dan niet op maar u bespreekt ze. U gaat daardoor uw collega's en ook uzelf beter begrijpen. De school wordt er bovendien effectiever door omdat er meer een eenheid van beleid gaat ontstaan: voor de leerlingen wordt uw school een duidelijke school.

Tegelijkertijd is het aanspreken van een collega lastig. U kunt een collega niet dwingen tot het veranderen van gedrag. De directie kan dat door hun specifieke positie wél. Zij hebben immers verticale macht (↓), u niet. U hebt bij het aanspreken van een collega geen machtspositie(↔). U moet zich daarom vooral richten op het verkrijgen van medewerking.*

1. Oneens met de regels van de school?

Collega's hoeven het helemaal niét eens te zijn met de regels van de school. Iedereen moet zich er echter wel aan houden! Oftewel: De neuzen hoeven niet één kant op te staan, maar het personeel moet bij belangrijke onderwerpen wel dezelfde regels hanteren, zowel de directie, het OOP als de docenten. Misschien vindt uzelf petjes in de klas geen probleem, maar als u die zou toestaan, dan is het voor uw collega's veel moeilijker om die petjes af te krijgen. Om een duidelijke school te zijn, is één lijn belangrijk.

We zouden m.i. respect moeten hebben voor collega's die zich aan regels houden waar ze het zelf niet mee eens zijn. Ook naar leerlingen toe is dit waardevol voorbeeldgedrag. Ook zij zullen zich in hun latere leven vaak moeten houden aan de regels van een organisatie. Het is een voorbeeld van zelfbeperking om een hoger doel, een betere school, te bereiken.

N.B. Vooral voor niet-stabiele leerlingen is het verwarrend als medewerkers verschillende regels hanteren. Als u dan een van de weinige collega's bent die leerlingen aanspreekt, dan voelen zij: *Die docent heeft iets tegen mij persoonlijk, die haat mij, anderen zeggen er niks van.*

Beste collega, ik weet dat je liever had gehad dat de schoolregel over jassen-aanhouden anders was. En ik kan me voorstellen dat je het daardoor lastig vindt om je eraan te houden. Mag ik je vertellen hoe ik daartegen aan kijk? Ik heb er last van als jij er niets van zegt als ze hun jas aanhouden. En ik merk dat het voor sommige leerlingen ook verwarrend is.

We zijn niet allemaal hetzelfde. Ieder van ons zal de leerlingen op een andere manier aanspreken op hun gedrag en dat mag ook. Maar iedereen moet zich wel aan dezelfde regels houden rond telefoons, jassen, petten, mondkapjes e.d. Hóe iedereen dat doet, is verschillend.

Er is een reden dat lang niet alle docenten zich aan de regels houden. Zonder zich daarvan bewust te zijn, vinden veel docenten dat ze zich niet aan de schoolregels hoeven te houden *als ze het daar zelf niet mee eens zijn*. In vrijwel geen enkele andere beroepsgroep is die opvatting zo sterk.

* Wist u dat psychologen verplicht zijn, via hun NIP beroepscode, een collega aan te spreken op onprofessioneel gedrag? In het onderwijs bestaat die juridische verplichting niet. Het kan wel in het interne beleid van een school worden opgenomen.

2. Beladen onderwerpen.

Wat is het onderwerp waarop u uw collega wilt aanspreken?

Dat kan een glasheldere regel zijn of een -onvermijdelijk- vage regel. Glashelder: een bepaalde uitgang is verboden voor leerlingen. Vager: als een collega zich weinig, (wat is té weinig?) meldt voor klussen. Of als iemand steeds erg laat, (wat is té laat?) is bij het aanleveren van gegevens. In dat soort gevallen kunt u het minder gemakkelijk 'hard' maken.

Daarnaast zijn sommige thema's meer neutraal, andere onderwerpen zijn meer beladen: oksellucht, ruiken uit de mond, onverzorgde kleding, lastige karaktereigenschappen, te aanrakerig gedrag, te bloot gekleed, etnische grappen, escalerende communicatie, diefstallen, kopjes niet in de afwasmachine zetten, geen mondkapje dragen, etc. Laten we er meteen mee beginnen.

- Uw collega ruikt uit haar mond. Leerlingen en ouders móeten het ook ruiken.

Ik vind het lastig om je dit te zeggen. Ik merk dat je ~~soms een beetje~~ uit je mond ~~stinkt~~ ruikt. Volgens mij merken leerlingen dat ook.

- Uw collega verzorgt zich niet goed. Ook dat kan schadelijk voor het imago van de school zijn.

Soms kunt u direct zijn: Hé Nora, volgende week wel weer eens een andere trui hè. Of: Hoi collega, (sorry dat ik het zeg maar), er steken er een paar haren uit je neus. Straks hebben we de ouderavond. Heb je er nog ff tijd voor?

- U vindt dat een collega in gesprekken onnodig escaleert, ze veróorzaakt de conflicten.

Ik waardeer het hoe je probeert onze leerlingen fatsoen bij te brengen. En ik heb het idee dat hóe je dat doet bij onze leerlingen ~~nie op het vuur~~ niet werkt... Hoe zie jij dat?

- Etnisch gerelateerde thema's. Een Antilliaanse collega praat erg luid; een Surinaamse collega gebruikt veel het woord 'moeten': *je moet dit even voor me doen*. Een autochtone collega maakt grapjes over uw huidskleur; een Marokkaanse collega spreekt de ui slecht verstaanbaar uit.

Beste collega. Er is iets waar ik last van heb en ik weet ook dat jij er niets mee bedoelt... Als je iets aan me vraagt, dan zeg je vaak dat ik dat móet doen. 'Geef me dat boek.' 'Ik moet het morgen hebben.' Jij bedoelt het als een vriendelijk verzoek maar ik hoor een dwingende toon en dan gaan mijn haren overeind staan.

Meestal niet toevoegen: *Misschien is dat in Suriname / voor Surinamers normaal.*

- Godsdienst.

Hoi collega. Ik ben hier misschien overgevoelig voor, maar ik vond het niet respectvol toen je het net had over 'die refo's'. Ik voelde me ~~eigenlijk~~ niet in mijn waarde gelaten. Of: ... echt gekwetst.

- Diefstal: pennen, papier, wc rollen.

Een leuke, blijde collega neemt elke week een wc-rol mee naar huis. Ze doet het soms zelfs vrolijk openlijk. Magda, je neemt ~~af en toe een rol~~ wc papier mee naar huis. Qua geld gaat het natuurlijk nergens over, maar ik vind dat dat niet kan.

- Een te bloot geklede collega. Bent u zelf man of vrouw? Hoe is jullie contact? Vaak vereist het extra moed om hier iets van te zeggen. U laat ook uw eigen kwetsbaarheid zien.

** Meid, zo kan je toch niet voor de klas staan, je tieten vallen er zowat uit.
* Heb je dit vanavond ook aan op de ouderavond?
* Hoi Kees, met een korte broek voor de klas, dat kán toch niet!*

- Lastige karaktertrekken. Deze collega heeft een kort lontje.

Ik merk dat ik soms ontzettend aarzel om iets van je te zeggen. Ik durf je bijna niet tegen te spreken of kritiek op je te hebben omdat ik bang ben dat je explosief reageert, alsof ik je aanval.

- Te aanrakerig met leerlingen.

U vindt een mannelijke collega veel te aanrakerig en knuffelig met vrouwelijke leerlingen. Belangrijk is dat u absoluut geen misbruik vermoedt.
Ik zie dat je ontzettend leuk contact hebt met de meiden van je groep. Ik zie dat je ze ook knuffelt. Ik weet dat je er niks geks mee bedoelt, ik denk dat sommige meiden er zelfs behoefte aan hebben. En volgens mij moet je het toch niet doen. Ik vind het voor de meiden niet goed. Een meisje van die leeftijd moet er niet aan wennen dat een 'vreemde' man haar knuffelt. Het kan ook voor jouw positie en voor de school heel schadelijk zijn als dit als een raar verhaal naar buiten zou komen. (Als er een klacht zou komen, dan sta je erg zwak.)

3. Hoe spreekt u uw collega aan?

In bovenstaande voorbeelden is duidelijk dat de manier van aanspreken enorm afhangt van het onderwerp en van het contact dat u hebt. Ligt er een oud sluimerend conflict? Dan bent u níét de juiste boodschapper op dat moment. Vraag dan een collega die meer kans heeft om gehoord te worden.

Ingrediënten van effectief 'aanspreken'.

Elkaar aanspreken kan uit verschillende ingrediënten bestaan.

- U tast af of de ander naar u luisteren wil.
- Soms begint u met aarzelende, inleidende startzinnen.
- Vaak een positieve start.
- Vrijwel altijd zegt u wat u ziet, opmerkt: *Ik zie dat je...*
- U noemt wat het effect is: *Ik / we hebben er last van.*
- U spreekt een wens uit: *laat ze bij jou svp ook de jassen uitdoen.*
- Soms verwijst u daarbij naar een norm: *Dit is een schoolregel. Dit is (volgens mij) niet goed voor de leerling. Een wc-rol meenemen kán niet.*
- U biedt soms hulp aan: *Als je wilt kunnen we het daarover hebben.* Dit kan helpend overkomen of als arrogant en dwingend. Pas op met ongevraagde adviezen. Meestal werken die averechts. Toets steeds af of u commitment hebt.
- Soms dreigt u met de directie.
- Probeer bij het afronden serieus te blijven. Als u luchtig zou zeggen: *Neem het niet te serieus, zo erg is het nou ook weer niet,* dan ondergraaft u uw boodschap.

Aftasten of uw collega open staat.

Staat uw collega op dit moment open voor uw feedback? Tast dat af. Kies een moment dat zowel voor u als voor uw collega een goed moment is.

Soms begint u met iets positiefs om uw collega nog meer in de luisterstand te krijgen.

Collega, ik wil je iets zeggen waar ik mee zit. Ik loop er al een tijdje over te dubben. Is dit voor jou een goed moment? Ik wil je eerst zeggen hoe ik ervan geniet hoe je met kinderen omgaat. EN ik zie dat je regelmatig af en toe leerlingen door de nooduitgang naar buiten laat gaan. Daar heb ik last van omdat ze van mij moeten omlopen.*

Ik zie dat ...

De zin *Ik zie dat leerlingen in jouw klas hun jas aanhouden* bevat nauwelijks een oordeel. Uw collega kan daardoor waarschijnlijk naar u blijven luisteren. Uw collega zou wél een verwijt kunnen proeven in:

Bij jou mogen ze *blijkbaar* hun jas aanhouden.

Ze hebben bij jou *iedere keer / vaak* hun jas aan.

Ze houden bij jou *gewoon* hun jas aan.

Ik zie dat sommige leerlingen hun jas aan hebben in jouw les. Ik heb ze in het lesuur daarna en het is voor mij dan vaak lastig. Ik heb dan altijd dat gezeur dat het 'van anderen wel mag'. Je zou me ontzettend helpen als jij die jassen ook niet toestaat.

Of: *Ik denk dat het zéker voor onze beginnende collega's lastig is als ze bij jou wel ...*

'Ik zie dat...' of 'ik merk dat...' is vaak een prima start. U wordt minder effectief als u zou starten met oordelen of vermoedens: *Ik denk dat je bang bent om iets tegen de leerlingen te zeggen. Ik denk dat je niet goed durft in te grijpen. Ik denk dat je teveel vriendje wil zijn met de leerlingen en daarom...*

'Ik', 'we', 'anderen' hebben er last van.

Op scholen waar het niet de cultuur is om elkaar aan te spreken, op die scholen kan de 'ik zie dat' formulering ervaren worden als te aanvallend, als te direct Ook 'Ik heb er last van' is dan veel te direct, te confronterend. U kunt dan een indirecte stijl gebruiken. Bijvoorbeeld 'Sommige docenten doen...'. Of: 'Anderen kunnen zich daar aan storen'. U schat in welke mate van directheid bij een collega effectief is. Bij een indirecte collega gebruikt u misschien meer afzwakkende, vergoelijkende woordjes. Als u zou zeggen: 'Anderen hebben daar ook last van', dan kan dat overigens ook bedreigend overkomen, alsof er achter iemands rug om uitgebreid over gekletst is.

Uw collega aanspreken, niet 'vernietigen'.

Kies woorden die én duidelijk zijn én de collega niet 'vernietigen'. Hou de waardigheid van uw collega intact anders kan die niet meer goed naar u luisteren. Bij een integere, zorgvuldige woordkeus is de kans groot dat het contact met uw collega goed blijft én dat uw boodschap overkomt..

* *Ik vind je een leuke collega, MAAR ...* Uw collega weet nu dat uw inleidende woorden alleen maar verpakking waren. De echte boodschap komt daarna. Vergelijk: *Je hebt erg je best gedaan hier op school, maar... Je was altijd een goede echtgenote voor me, maar...*

Stel dat u zich, na een gezamenlijk gesprek bij directie, verraden voelt door uw collega's. U vindt dat ze u in de kou hebben laten staan.

Na een gezamenlijk gesprek bij de directie.

Ik heb geen goed gevoel over het gesprek. Ik heb me door jullie in de steek gelaten gevoeld. Ik had behoefte aan steun en die had ik ook verwacht. Nu kwam ik bij de directie naar voren als enige zeurpiet terwijl dit een gezamenlijk punt was van ons allemaal.

Uw feedback mag best pijn doen, maar mag de ander niet vernietigen

4. Dreigen met de directie?

Alleen in extreme gevallen dreigt u / kondigt u aan dat u de directie zult inschakelen als uw collega niets onderneemt. Stel dat een collega onvoldoende actie onderneemt als er in haar klas illegaal vuurwerk wordt verkocht. Of als een collega sterke aanwijzingen heeft dat er meisjes geronseld worden voor de prostitutie. Of als een collega weet dat een leerling een stiletto bij zich heeft... Als u het de directie vertelt, voelt u zich u dan een verrader?

Voelt u zich dan een verrader?

In een analoge situatie zegt u tegen leerlingen: *Als een klasgenoot een mes bij zich heeft, meld vertel dat ons, want dat kan grote ongelukken voorkomen. Je bent dan geen verrader, je helpt de veiligheid te vergroten.*

Dezelfde redenering geldt bij het disfunctioneren van een collega. Als dat tot schade kan leiden bij de leerlingen, bij collega's of voor het imago van de school, dan kan het noodzakelijk zijn om dit te melden bij de directie.

Een collega vertelt dat ze een stiletto heeft afgepakt en dat ze die na de les weer heeft teruggegeven. *Collega, je hebt die stiletto teruggegeven. Stel je voor dat we hier binnenkort een steekpartij krijgen. Dan weet de directie en de politie binnen een dag dat jij van dat mes wist. En ik ben er nu ook bij betrokken. Zo komt dat dan in de pers. Ik vind dat je alsnog naar de directie moet gaan om het te melden. (Je kan zeggen dat het je spijt, dat je nu inziet, dat...) En ik moet je eerlijk zeggen, als jij (vandaag, nu) niet gaat, dan ga ik naar ze toe..*

Ook bij niet-strafbare onderwerpen, als bijv. een collega systematisch wordt gepest, kan een melding naar de directie vanuit beroepsethiek noodzakelijk zijn. Ook als een collega regelmatig racistische opmerkingen maakt. U gaat dan uiteraard eerst naar die collega. *Collega, je bedoelt het misschien niet rot, mag ik je vertellen wat het mij doet? ...* Pas daarna, als niets helpt, gaat u naar de directie.

5. Wie is degene die zou moeten aanspreken?

Stel dat een collega vaak het woord 'flikker' gebruikt als het over homo's gaat. Of 'die hoofddoekjes' zegt als het over islamitische meisjes gaat. In veel gevallen verwacht iedereen dan dat de homoseksuele resp. islamitische collega er iets van zegt. Dan ligt dus de zwaarste last op de schouders van de aangevallen, de op dat moment kwetsbaarste groep.

Het zou heel steunend zijn voor de 'aangevallen' partij, als de solidariteit komt uit de 'sterke' partij. Die voelt dan: *Ik sta niet alleen.* U versterkt de hechtheid van uw team.

Voorbeelden:

Een docént moet een docent aanspreken als die respectloos is tegen conciërges. Dat moeten zij niet aan een conciërge overlaten.

Een man zou een mannelijke collega moeten aanspreken op seksistische taal.

Als een witte collega het over 'zwartjes' heeft, dan zouden witte collega's moeten reageren.

Een ouwe rot zou een andere ouwe rot moeten aanspreken als die grof is tegen een starter.

Een diréctielid zou een ander directielid moeten aanspreken als die grof is tegen een docent.

Een niet-christen zou er iets van moeten zeggen als christenen belachelijk worden gemaakt.

Een niet-islamiet zegt er iets over als islamieten belachelijk worden gemaakt.

Een vrouw zou een vrouwelijke collega moeten aanspreken op te blote kleding.

6. Wat averechts werkt:

- Een collega aanspreken als boze toegift.
U wilt uw collega al een tijdlang iets zeggen maar 'het is er nog niet van gekomen'. Toevallig hebt u zo even een boos gesprek gehad over iets heel anders. Maar u bent nu toch in de stemming: *O, ja en wat me ook al een tijdje stoort, is dat je...* Uit ergernis nog een trap na.
- Een college aanspreken vanuit verontwaardiging.
Je mag toch verwachten dat een collega hier uit zichzelf aan denkt. Het zou toch normaal zijn dat ze dat begrijpt. Als u in deze stemming bent, dan maakt dat u op dit moment ongeschikt om contact te leggen. U bent te verontwaardigd. U vindt dat de collega anders zouden moeten zijn dan ze is. Realiseer u: *u kunt de wind niet kunt veranderen, maar hoe de zeilen staan, bepaalt u zelf.* De collega is zoals die is, u bepaalt hoe u op haar reageert.
- Een collega aanspreken uit afkeer of uit 'liefde'?
Wat is uw basisgevoel bij het aanspreken? Proeft u bij uzelf ergernis, afkeer, afstand, boosheid? Of kunt u liefde, mededogen voor de collega voelen? Dan kunt u uw boodschap op een respectvolle manier naar voren brengen waarbij u de waardigheid van uw collega intact laat.

7. En als die collega zich er niets van aantrekt?

Als die collega er niets mee doet? Dat is vervelend. Maar uiteindelijk bent u níét verantwoordelijk voor wat uw collega met uw feedback doet. U bent er wél verantwoordelijk voor dat u het maximale doet om gehoord te worden. U bent er verantwoordelijk voor dat u uw woorden zorgvuldig kiest. U let er op wat het juiste moment is. U doet het meestal onder vier ogen, etc. Als u vindt/voelt dat uw collega móet veranderen, dan straalt u dat uit. U wordt dan dwingend. Dat werkt averechts. U bent de directie niet, u bent niet het bestuur. Uiteindelijk kunt u zeggen: *Collega, ik merk dat ik het weinig indruk op je maakt. Wat ik je vooral wil zeggen is: ik heb er last van. Of: ik vind dit voor ons als team niet goed.*

Dit is zo'n belangrijk thema dat ik een zijstap maak naar de privé sfeer.

U kúnt er niet verantwoordelijk voor zijn of uw kind aan de drugs gaat of gaat roken. Dat is uiteindelijk zijn of haar eigen keuze. U bent er wel verantwoordelijk voor dat u -niet opdringerig- duidelijk maakt wat maakt dat roken en drugs schadelijk zijn. Als u zich er verantwóórdelijk voor zou voelen dat zij doen wat ú belangrijk vindt, dan wordt u dwingend en ineffectief.

8. Mogelijke reacties van uw collega:

Reageer verstandig, vooral als uw collega ónverstandig reageert. Als het u lukt om in verbinding te blijven, dan maakt u de kans groter dat uw oorspronkelijke boodschap effect heeft.

Mmm, ik zal er eens over denken.

Dat kan klinken als een afhouder, ze wil er niet aan. Aandringen zal vaak averechts uitpakken. Blijf blij, u zegt, niet cynisch: *Oké bedankt.*

Zit je me in de gaten te houden, zit je op mij te letten?

U proeft het wantrouwen en de agressie. Als u daar op in zou gaan, dan ontstaat dáároveň een discussie. U kunt het nu negeren en rustig herhalen: *Ik liep langs je lokaal, ik zag dat een paar leerlingen hun jas aan hadden.*

Je bent de directeur niet.

Als u in gesprek wilt blijven kunt u m.i. het beste het verwijt negeren. *Weet je, als iedereen iets van die telefoons zegt, dan wordt het voor ons allemaal makkelijker.*

Door ontspannen in verbinding te blijven, is de kans groter dat uw collega erover na gaat denken.

Zeg je dat nou omdat ik vorige week iets over jou zei?

U bent verrast, misschien is het wel zo. Dus u zegt: *Goeie vraag, ik ben verrast, ik ben me er niet van bewust maar het zou kunnen. Ik ga erover nadenken... Maar los daarvan, het is voor mij echt lastig als bij jou leerlingen door die nooddeur mogen.*

Alsof jij je altijd aan de regels houdt.

U voelt zich betrappt. *Daar heb je gelijk in, daarom snap ik hoe verleidelijk het is om... Maar we hebben er allemaal last van als een aantal van ons het toelaat.*

Ga je me echt verraden bij de directie?

Ik denk dat het niet verstandig is om in te gaan op het woord 'verraden'. Dat woord maakt iets dat professioneel waardevol is, tot een persoonlijke gerichte actie. U: *Joh, zo'n stiletto kan grote gevolgen hebben. Het gaat om een wapen, jij en ik zijn zelfs wettelijk verplicht het te melden.*

Je bent maar een broekie, een stagiair. Van jou hoef ik dat soort dingen niet te horen.

Ontspannen blijven, snappen dat de wereld soms zo is. *Ik snap het, misschien zou ik op uw leeftijd in uw situatie mezelf ook wel te jong vinden.* Niet cynisch: *Tot ziens.*

Vind je mijn kleding te bloot? Dan ga je maar naar een therapeut. Dan is er echt iets mis met jou. Dit is echt heel normaal in deze tijd.

Ik denk dat vooral mannen, uit angst voor dit type reactie, geen opmerking durven te maken over een te bloot geklede leerlinge of collega, óók in situaties waarin zo'n opmerking terecht is.

U: *Ik weet dat mensen hierover verschillend denken. ~~We zijn hier niet in Zandvoort.~~ Ik vind dat dit niet past bij onze professionele uitstraling.*

U reageert in het bovenstaande steeds niet met vechten (verbaal terugslaan), vluchten of verstijven. U probeert in verbinding te blijven met uw collega. Niet vv maar v*.

* Als dit vechten, vluchten, verstijven, verbinden u boeit: zie *Korte lontjes* en *Lastige ouders*.

9. Wat houdt u tegen om er iets van te zeggen?

De realiteit is dat bijna iedereen vindt dat we meer één lijn zouden moeten trekken. Het feit is echter dat dit vaak niet gebeurt. Er zijn blijkbaar een heleboel gedachten en gevoelens die ons tegen houden. Als u weet wat u tegenhoudt, dan kunt u ermee aan de slag gaan.

- U bent bang dat het gesprek gaat escaleren.
➡ *Stem vooraf goed af óf uw collega u horen wil.*
- U ergert zich er al heel lang aan, u bent té kwaad.
➡ *Niets doen lijkt dan het beste. Wacht voortaan niet te lang. Vraag een collega.*
- U bent bang dat u hierdoor zelf ook vaker kritiek gaat krijgen.
➡ *Besef dat ook u niet onfeilbaar bent.*
- U vraagt zich af of ingrijpen in dit geval wel uw taak is.
➡ *Herken of dit een uitvlucht is.*
- U wil niet als een zeurpiet gezien worden.
➡ *Overleg met anderen hoe u dat kunt voorkomen.*
- U bent bang dat uw collega het u kwalijk zal nemen.
➡ *Weeg af hoe belangrijk dat is.*
- Gemakzucht, vermoeidheid, een vol hoofd, etc.
➡ *Herken uitvluchten. En soms is tijdelijk niets doen verstandig.*
- U doet datzelfde (petje op laten houden) ook wel eens.
➡ *Zeg dat erbij én spreek elkaar er op aan.*

10. Tot slot:

In een team met een aanspreekcultuur werkt u prettiger, u wordt een hechter team. Uw school wordt er bovendien een duidelijke school van. Leerlingen vinden het rustgevend als medewerkers zich, ieder op een eigen manier, aan dezelfde regels houden.

Van dezelfde auteur:

* <i>Lastige ouders, moeilijke leerlingen, 99 tips</i>	ISBN 90 446 4294 0	€ 15,00
* <i>Korte lontjes, 99 tips voor het omgaan met jongeren in de klas</i>	ISBN 90 446 3141 8	€ 16,00
* <i>Machomannetjes, 99 tips... straatcultuur terug te dringen uit uw school</i>	ISBN 90 446 1813 6	€ 16,00
* <i>Respect, 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur</i>	ISBN 90 446 0706 5	€ 12,00
* <i>Doe maar gewoon, 99 tips voor het omgaan met Nederlanders</i>	ISBN 90 446 3559 1	€ 10,00

Voor een lezing of training bij u op school: kaldenbach@telfort.nl
www.hanskaldenbach.nl